

עד ביאת יחזקאל הנביא¹, והוא מכיון שהפיח בהם רוח ד' תיכף עמדו על רגליהם והיו לחיל גדול, ואלה העצמות באו אח"כ אל נבוכדנצר וטפחו לו על פניו², כי הוא דימה לטמע את ישראל על ידי גדוליהם שיכריחם להשתחוות לצלמיו, כי מסתמא היה בצלם הזה סמל תרבות ככל, אבל באו העצמות האלה, שכבר דימו שאין בהם שום רגש ישראלי עד שהם בעצמם אמרו אבדנו נגזרנו³, ואעפ"כ תיכף כאשר בא הנביא עמדו על רגליהם והתעוררו במ הרגש הישראלי כישראל גמור.

י"ג, י"ח. וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים.

פירש"י וז"ל: אין חמושים אלא מזורזים וכו'. עיין בחידושי להלן בפרשת פנחס [כ"ו פ"ח] שביארתי שפלוגות הצבא אצל ישראל היו בנות חמישים איש כל אחת, ושזה הוא כוונת הפסוק כאן: וחמשים עלו בני ישראל, היינו שהם עלו בסדר צבאי של פלוגות של בנות חמישים אנשי צבא, ועיי"ש שביארנו את עיקר היסוד. ועוד עיין מה שכתבתי בפרשת מקץ [מ"א פל"ד].

י"ג, י"ט. ויקח משה את עצמות יוסף

עמו.

איתא במדרש [רבה פרשה כ' אות י"ט] בזה"ל: עליו הכתוב אומר חכם לב יקח מצות שכל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב ומשה היה עסוק בעצמות יוסף שנא' ויקח משה את עצמות וגו' אמר הקב"ה למשה עליך נתקיים חכם לב יקח מצות יוסף היה חייב לאביו לקברו מפני שהוא בנו ואתה לא בנו ולא בן בנו ולא היית חייב לעסוק בו וקברת אותו וכן אני שאיני חייב לבריה אני מטפל כן ואקברך שנא' ויקבור אותו בגי עכ"ל המדרש. לכאורה מאי קרא הוצרך לזה, שהרי זה דבר מפורש, ומה חכמה יש כאן, והלוא דבר פשוט הוא שמצוה גדולה היא ושבזכות זו זכה להקבר על ידי הקב"ה בעצמו⁴.

והנראה, דבאמת ביזת מצרים היתה מצוה רבה, שהרי ארז"ל [ברכות דף ט' ע"א]: דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה כו' שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, הרי שעל ידי זה נתקיימו דברי ד'. וכפי הנראה מרז"ל⁵ שבני ישראל לא רצו [ליקח את ממונם], מפני שהבינו שבאם יטלו את ממונם ירדפו

1. סנהדרין [דף צ"ב ע"ב]: מתים שהחיה יחזקאל כו' ומאן ניהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו וכו'.
2. סנהדרין שם: א"ל הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בכקעת דורא כיון שהחיה אותן באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו וכו'.
3. יחזקאל ל"ז פ"א: העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. וע"ע בחידושי רבינו על ספר יחזקאל שם.
4. כוונת רבינו להקשות מה החכמה הגדולה בזה, הא בודאי שמצות קבירת עצמות יוסף גדולה וחשובה מלבדו את מצרים.
5. היינו מדהוצרך לבקש מהם בלשון בקשה משמע שלא היו להוטים לזה. גם ממה שענו בהמשך דבריהם [ברכות שם] "ולואי שנצא בעצמנו" משמע שלא רצו בזה. וע"ע במהשך הגמרא שם: בע"כ דישאל וכו'.

אחריהם מה שלא היו עושין זאת אלמלי היו בורחין בעצמן⁶. ואפשר שגם מצד שנאת החמס והגזל שנשרשו במדה זו מאבותיהם הוצרך לזרזם ולבקש מהם בלשון בקשה. והטעם שלא היה כאן חמס הוא מפני שבאמת כל רכוש מצרים גרם יוסף הצדיק למצרים; הוא הוא שהעשיר את ארץ מצרים ע"י שקבץ את כל הכסף של הארצות מסביב למצרים. וגם העבודה בכני ישראל היתה שלא כדין; אנשים שהזמינום לארצם בכדי להאכילם את טוב וחלב הארץ ואח"כ נטלום על כרחם לעבדים, אין להם למצרים מצד הנמוס והיושר שום זכות לקחת אותם לעבדים ולשלוט בגופם לכל צרכיהם, וא"כ היו יכולים מן הדין לתבוע את מעשה ידיהם וכמו שארז"ל בפרק חלק [סנהדרין דף צ"א ע"א] בויכוחו של גביהא בן פסיסא ובני מצרים עיי"ש, ונמצא שהרי מצוה היא. ככל זאת היתה מחכמת משה רבינו ע"ה שמצות לקיחת עצמות קודמת למצות ביזת מצרים, מפני שלמצוה זו יש קופצים ולזו אין קופצים, וגם מפני שבמצוה זו ישנה הנאת הגוף ולזו אין הנאת הגוף, וקרובה היא יותר ללשמה.

ומעתה לכשנבוא לדעת כמה הועיל משה לכלל ישראל ע"י מצוה זו, נמצא מש"כ רז"ל [בראשית רבה פרשה פ"ז אות ח'] בזה"ל: שמעון איש קטרון אומר בזכות עצמותיו של יוסף נקרע להם הים לישראל הה"ד הים ראה וינזק בזכות ויעזוב בגדו וינס, ועיי"ש. וביאור דברי המדרש מסתבר

משום דבאמת הניסה הזו היתה מסירות נפש ממש, שהרי הבין שהיא תוכרח לכסות קלונה ותצטרך לומר "כא אלי העבד העברי ויהי כהרימי קולי ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה", וכל התוצאות שהיו אח"כ, ואלמלי חלומות פרעה הלוא היה נשאר כל ימי חייו בבית הסהר, הרי שמסירות נפש ממש היה כאן, וזכות זו היו צריכים ישראל בשעת קריעת ים סוף, שהרי אמרו מלאכי השרת הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, הרי שהמלאכים לא ראו הבדל בין אלו לאלו, והוצרך הקב"ה מחמת זה להטריד את השטן בענין איוב⁷, ואילו לא היו הוכחות שאנו נשתנינו מכל אומה ולשון לא היתה יכולה מדת הרחמים לעמוד בפני מדת הדין כביכול, ואיפה מצאו זאת? בנסיונו של יוסף, כי הדברים היו כל כך רחוקים ממושגי האומות עד שספרו רז"ל [ב"ר שם אות ו'] : מטרונא שאלה את ר' יוסי א"ל אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה עומד בכל חומאו והיה עושה הדבר הזה וכו' עיי"ש, הרי שלא השיגה שישנה באפשריות האדם לעמוד בניסון זה, וכאן הראה הקב"ה למדת הדין שנשתנינו מכל אומה ולשון, ואפילו אם עובדי עבודה זרה הם אבל תוך תוכיותם ממקור אחר נחצב. אבל משמע מתוך מאמר זה שבלא ארונו של יוסף לא היה הים מתבקע, ונמצא שמצוה זו הצילים לכל ישראל, ונתקיימה ביזתם, בין ביזת מצרים ובין ביזת הים, נמצא דגם מצות ואח"כ יצאו ברכוש גדול נתקיימה ג"כ ע"י מצוה זו של לקיחת עצמות יוסף⁸.

6. עיין ספורנו בפרשת בא [י"א פ"ב] שכתב סכרא זו: דבר נא באזני העם גו' שלא ידאגו שמה בסכת הממון ימסרו עצמם לרדוף אחריהם וכו'.

7. עיין להלן [י"ד פט"ו] שביאר רבינו ענין ההטרדה של השטן בענין איוב.

8. כלומר, דאע"פ שמשא עצמו לא עסק במצות הביזה, מכל מקום על ידי שנחטק בקבורת עצמות יוסף נתקיים